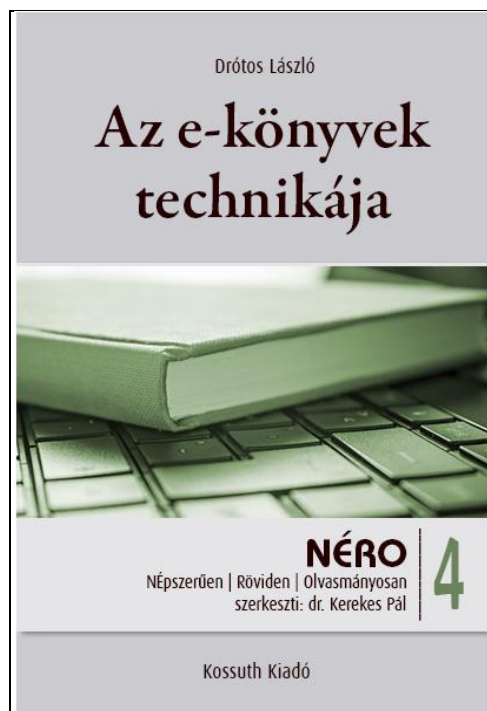

Az e-könyvek technikája. Drótos László tanulmánykategóriájú „összeállításáról”

Drótos László: Az e-könyvek technikája.
[elektronikus dok.]
Budapest, Kossuth Kiadó, 2014.
NÉRO sorozat, 4. kötet.

Hiánypótló, digitális írásművekhez hozzáférést segítő, könnyen érthető könyvészet-kiegészítő útmutatót publikált *Drótos László*. A *Kossuth Kiadó* gondozásában megjelent ismertető címlapján a szerző szerényen „összeállító”-nak jelenti magát. Ez a megjelölés arra utal, hogy a publikáció információs értéke nem könyvelméleti jellegű, hanem egész szorosán értelmezve formai-technikai természetű. Ebből a szempontból nézve való igaz, hogy nem esszéfoglatatú és -szerkezetű műről van szó: a téma egyszerűen az, hogy milyen szövegplatformokon kerülhet az olvasó elé az elektronikus könyv. Nagy értéke a tanulmánynak éppen az, hogy rendkívül áttekinthetően, felsorolásszerűen

mutatja be a jelen, és a múlt textformátumait, beleértve a már letűnt, ritkán használt kreációkat is. A jól áttekinthető tartalomjegyzék egyben mutató is: az olvasó különösebb keresgélés nélkül találhatja meg az őt érdeklő szövegformátumot. Ez azért nagyon lényeges, mert a Drótos-könyvek vélhetően kevés olyan olvasója akad majd, aki szisztematikusan az összes formátumot studiózni szeretné. Inkább az várható jellemzőnek, hogy az érdeklődő egy-egy formátumra, annak karakterére, használati specialitásaira kíváncsi.

Egy rövid gondolattal kitérve a régebben használatos formátumok lajstromára; szinte már informatikai régészkedésnek tűnhet a fiatalabb nemzedékek számára néhány formátum megnevezése, bemutatása. Ki emlékszik már a Microsoft LIT dokumentumkezelőjére, vagy az RTF-megoldásra. Pedig milyen újszerűek, innovatívok voltak a maguk idejében, és a LIT-hez például – mint egykori Microsoft-partner emlékszem rá – milyen nagy várakozásokat fűztek. Napjainkra szinte múmiaként tekintünk az ilyen formátumokban megőrzött művekre, pedig szinte csak egy évtized és néhány esztendő telt el premierjük óta. Halad az idő, új megoldások jönnek, teret nyernek a Google és az Apple, vagy az Amazon sokkal kézre állóbb módszertanai. Új óriások iratkoztak fel néhány év alatt a Microsoft mellé a tanulás- és műveltség-szolgáltató ökonómia világcégeinek lajstromára. Hiába tehát Drótos László törekvése, hogy könyvében szigorúan a technikai tárgyyszerűség mellett marad, végül mégiscsak értelmező jellegű ismerethez is jut az olvasó: ez pedig az, hogy bizony az informatika világában gyorsan változnak a sztenderdek! Fel kell készülni a fejlesztésekre, napról-napra szembe-sülhetünk a nehezen megtanult rendszerek leváltásával, vadonatúj, gyorsan népszerűvé váló alkalmazások elsajátításával kell számolnunk.

A könyv „Formátumok” fejezetének első bekezdésében veti fel a szerző a téma összetettségét: *”Ha*

elektronikus könyvnek tekintünk minden olyan számítógépes fájlt, ami valamilyen, hagyományos értelemben vett könyvszerű dokumentum digitális megfelelője, akkor igencsak széles a paletta: az elmúlt évtizedek alatt különböző készülékekre és különféle célokra sokféle tárolási formátum alakult ki, terjedt el, vagy tűnt el. A mobil eszközökön való olvasás megszálottai számára 2002-ben létrehozott MobileRead fórum wikije mintegy hatvan formátumot sorol fel, és ebben a számban még nincsenek is benne az olyan speciális műfajok, mint a hangoskönyv (pl. MP3, OGG), a képregény (pl. CBR/CBZ), a magazin (pl. Folio), az interaktív multimédia (pl. SWF), vagy a nyomdai szedőprogramok (pl. TeX) és kiadványszerkesztő rendszerek (pl. QXD) fájlformátumai. Persze a 60-féle formátum nagy része periférikus jelentőségű vagy már kiment a divatból, de azért ez a szám jól érzékelteti azt a bábeli zűrzavart, ami mára kialakult ezen a téren. A nagy cégek nem mindig tudnak ellenállni a monopol helyzetbe kerülés csábításának, továbbá másként képzelik el az e-book műfaját és használatát, ezért időről-időre új, saját megoldásokkal álltak/állnak elő. Ezek a „házi szabványok” „kiegészülnek még a mobil olvasóeszközök előtti korszakban meghonosodott szövegformátumokkal (pl. Word DOC, PDF, HTML). Az angol Wikipédia két táblázatban hasonlítja össze az elterjedtebb formátumok képességeit, illetve azt, hogy melyik formátum milyen eszközökkel olvasható.

Ugyan a formátumok többnyire átkonvertálhatók egymásba, de ez a folyamat gyakran veszteséggel jár (torzul a külalak, elromlik a speciális karakterek kódolása, nem kattinthatók a linkek, benne maradnak a sorvégi elválasztójelek stb.), így az elfogadható végeredmény előzetes vagy utólagos szerkesztést igényel. A sokféle formátum megnehezíti az olvasóeszközök közötti választást és a felhasználók életét: több készüléket is érdemes beszerezniük és meg kell tanulniuk a konvertálók használatát. Jellemzően a nagy cégek (pl. Amazon, Sony, Google) csak egy-két formátumot kínálnak a boltjaikban ill. jelenítenek meg a készülékeiken, míg a kisebb gyártók és kereskedők, továbbá az ingyenes könyvforrások igyekeznek minél több formátumot támogatni. Az e-könyvek hosszú távú megőrizhetőségét is kétségessé teszik a különféle fájlformátumok, különösen azok, amelyek nem nyílt szabványok, vagy amelyekben speciális DRM védelem van.”

A szerző fontosnak tartja a tanulmány elején rögzíteni, hogy széles értelemben az elektronikus könyv fogalmát a formátumok oldaláról megközelítve. Ez a

pontosítás azért is szükséges, mert hovatovább az jellemzi a mai felfogást, hogy e-könyvnek szinte csak az ePub-ban, vagy az Amazon PRC platformon közzétett műveket tekintik. Pedig ez a megközelítés erősen elitista, és természetesen döntően az eszközgyártók motivációs kampányainak az eredménye. Hiszen az e-readerek forgalmazóinak az az érdeke, hogy lehetőleg minél kevesebb, igazából csak egy formátumot használjanak az olvasók. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű. Elég arra utalni, hogy a Gutenberg-projekt, az egyik, ha nem a legnagyobb szabad könyvállomány, gyűjteményét szolgáltatja még a legtöbb olyan formátumban is, amelyeket Drótos László a könyvében ismertet. De a Magyar Elektronikus Könyvtár kollektívájára is igaz: a most vezető szerepet vivő platformok mellett még bőven található művek más, korábbi formázásban is. Ezek is megtalálhatók hiánytalanul Drótos László könyvében.

Mint recensens, és mint Drótos László munkásságának tisztelője, külön is hangsúlyozni szeretném: nagyon hasznos az írása a némileg gyakorlottabb e-könyvhasználóknak is. Erre egyébként maga a szerző is utal könyve bevezetőjében. Így fogalmaz: „Ez az összeállítás egy kis körkép kíván lenni az elektronikus könyvek iránt érdeklődő, nem teljesen laikusok számára egyes technikai kérdésekről.” Saját tapasztalatból én is csak azt tudom megerősíteni, hogy folyamatos a jó értelemben vett szöveguniformizálásra az igény és a gyártói törekvés, de ennek ellenére rendkívül nehéz a változások követése. Az állandó lépéstartásban – ha ez egyáltalán lehetséges – is segítséget jelent Drótos László könyve.

Mint a könyvből idézett részletből is kiviláglik (*Jellemzően a nagy cégek (pl. Amazon, Sony, Google) csak egy-két formátumot kínálnak a boltjaikban ill. jelenítenek meg a készülékeiken...*): az e-könyv-olvasók gyártói kimondottan az egyszerűsítésre törekednek a platformok tekintetében. Nincs is probléma, amíg az olvasó a vásárolt eszközeinek rendszerében marad. Bajba csak akkor kerül, ha szisztémáján kívüli ingyenes (legális) tartalmat, vagy olyan könyvet szeretne letölteni, amely nem található meg az eszközt forgalmazó könyvruházában. Ilyenkor ugyanis az érdeklődő szembetalálkozik néhány formátummal, és tudnia kell, hogy az e-olvasója, illetve az az eszköze – számítógép, note-book, iPad –, amelyre le akarja menteni az anyagot, képes-e fogadni a kívánt dokumentumot. A gyakorlatban ez sem igazán probléma, mert az e-olvasók több formátumot, köztük a leggyakoribbakat, eleve

kezelik. A formátumok között pedig van átjárás több módon:

- Formátumkonverzió ingyenes szoftver segítségével, például Calibre.
- Eszközforgalmazó által nyújtott konverzió, például Amazon. (Ez röviden a következőképp működik: bármilyen dokumentumot, többnyire Word-öt megküldjük a Kindle-eszközünk saját e-mail regisztrációjára, majd másodperceken belül gépünkön landol a konvertált szöveg. Weblapot is magáról a szájról azonnal küld a Kindl-ére a rendszer.)
- Maguk a forgalmazók adnak meg formátumaikhoz más gépekre is alkalmas verziókat. Például Amazon PC-re, Amazon iPad-re stb.

Az *e-könyv technikája* foglalkozik két alapvető szövegdisztribúciós problémakörrel is: a metaadatok és a másolásvédelem tematikával. Nem általánosságban természetesen, hanem a szövegformátumok szempontjából. Ezekben a fejezetekben is jól jönnek, de általánosságban is ki kell emelni azt a didaktikusságot, hogy a könyvben szemléletes ábrák, írásminták, platformkijelző képek segítik a megértést. Minden formátum mellett egymásra montázsolva láthatók a programozás sorai és a képernyőn valóban látható rajzolat. A másolásvédelmet a szerző a DRM (Digital Right Management) szisztémára alapozva mutatja be, de említi a lehetőségek között a vízjel digitális megjelölést is, mint egyes könyvszármazékok esetén bevált rendszert. Ilyen például jellemzően a képként digitalizált könyv. Végül kénytelen megállapítani Drótos László is a DRM korlátait: „*A legtöbb DRM technológiát a megjelenése után gyorsan feltörik, így a fekete-piacon tovább folyik ezeknek a dokumentumoknak az illegális terjesztése. A DRM okozta kényelmet-*

lenségek és a kalózkodás egyaránt megnehezítik azt, hogy az e-könyvek esetében kialakuljon egy fenntartható üzleti modell (ami a digitális zeneterjesztés esetében már kialakulni látszik) és az e-könyveket ugyanolyan kényelmesen és szabadon, minden érdekelt félnek elfogadható módon használja a társadalom, mint a papírkönyveket. (Bár mint tudjuk, kezdetben ezeket is odaláncolták a kolostorokban a pulthoz.)”

Drótos László összeállítása azt mutatja be, hogy az e-könyv ugyan természetesen számítástechnikai platformon jeleníti meg a szöveget, de ez az egyszerű tény nem jelenti azt, hogy komputeres jártasságra van szüksége az olvasónak. Ugyanakkor érdemes tudni, hogy milyen formátumok futnak a különböző e-könyv olvasó készülékeken. Főleg azért, hogy ne lepődjön meg a vásárlást tervező könyvbarát, ha meglátja a kínált eszközportéka dobozán a felsorolt formátumokat. Mivel esetleg nem ismeri mindegyiket – nem is kell ismerje természetesen –, könnyen arra gondolhat, az e-könyv egzotikus, máshol nem használt platformokkal operál. Ez nem így van, a számítógépről vagy más eszköztől minden könyvállomány áttöltethető az e-könyv olvasó készülékre vagy éppen fordítva: minden e-könyv olvasható bármilyen számítástechnikai eszközzel, legyen az telefon, táblagép, PC, okos tévé, intelligens karóra. Az *e-könyvek technikája* tanulmányból könnyen érthető nyelvezenen kap képet az olvasó az e-book-eszközök platformjairól. A megértést grafikus illusztrációk és képernyőfotók segítik.

Kerekes Pál

(ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet)

PASTEUR4OA – projekt az Európai Unió Open Access politikáinak összehangolására

2014 elején két európai uniós projekt indult a nyílt hozzáférés előmozdítására: a PASTEUR4OA és a FOSTER. Az előbbinek hazai résztvevője is van: az MTA Könyvtár és Információs Központ.

A nyílt hozzáférés jelentős előnyöket kínál a tudomány számára – a kutatók azonban nem csupán az előnyöket élvezik, de alkalmanként a terheket is viselik. Az országról országra, intézményenként és

kutatási alaponként változó követelmények nehezítik a szerzők tájékozódását. Az Európai Bizottság 2012 júliusában kiadott, a tagországoknak szóló ajánlásban foglalkozott az közpénzek felhasználásával folytatott kutatások eredményeihez való nyílt hozzáféréssel.¹ Az ajánlott nemzeti Open Access politikák tartalma és megvalósításuk ütemezése a tagállamokon áll – de az EB rendszeres tájékoztatást vár a haladásról.